

Totuus tragediassa

Esitelmä Ari Hirvosen muistoseminaarissa 25.8–26.8.2022

Helsingin yliopisto, Yliopistonkatu 3, Porthania sali IV

13:00–14:45 Sessio 2: Tragedia ja totuus

Markku Koivusalo

Valtio-opin dosentti. Helsingin yliopisto

Hietsun paviljongin toiminnanjohtaja

<https://markkukoivusalo.com/>

Tragedia ja totuus ?

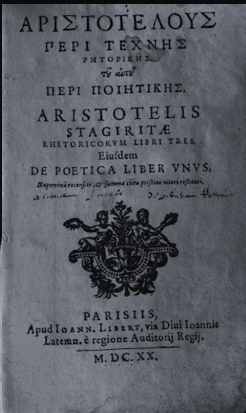
Totuus tragediasta

Antiikin kreikassa syntynyt näytelty esitys

Tieteellis-tutkimuksellinen totuus?

Filologinen totuus

Historiallinen totuus

Tragedian määritelmä

“Tragedia on jäljittelyä/esitys (μίμησις) täydellistä suuruutta sisältävästä vakavasta toiminnasta (πρᾶξις). Sen kullakin osalla on kielellisesti soljuva muoto ja tekemällä eikä kertomalla, säälin (ἔλεος) ja kauhun (φόβος) kautta se saavuttaa tunteiden (πάθημα) puhdistumisen (κάθαρσις).”

Péter Szondi: Versuch über das Tragische. Insel, Frankfurt am Main 1961.

Traagisen filosofia

Aristoteleesta lähtien on ollut tragedian runousoppia.
Vasta Schellingistä lähtien on ollut **traagisen filosofiaa**.

Aristoteleen teksti, joka on laadittu draaman kirjoittamisen ohjeeksi, pyrkii määrittelemään **traagisen taiteen elementit; sen kohteena on tragedia, ei tragedian idea**.

Traagisen filosofia nousee kuin saari Aristoteleen valtaisan ja monumentaalisen vaikutusalueen yläpuolelle, joka ei tunne sen enempää kansallisia kuin aikakausien rajoja. Se minkä Schelling aloitti täysin ei-ohjelmallisesti, traagisen filosofia kulkee idealistisen ja jälki-idealistisen aikakauden läpi saaden aina uusia muotoja.

Tähän päivään saakka **traagisen filosofia on pysynyt perustavasti saksalaisena**.

Tragedia totuuden esityksenä

Tragedia esitys myytistä

Myytin totuus?

Mythos aluksi mikä tahansa puhuttu ja välitetty sana - kertomus

Sanottu – puhe – julkinen puhe – neuvo, käsky, sanomaton sana, ajateltu sana, huhu, pelkkä sana
tarina, legenda, fiktio, satu

Tragedia tai komedian juoni

Muthos vastaan logos

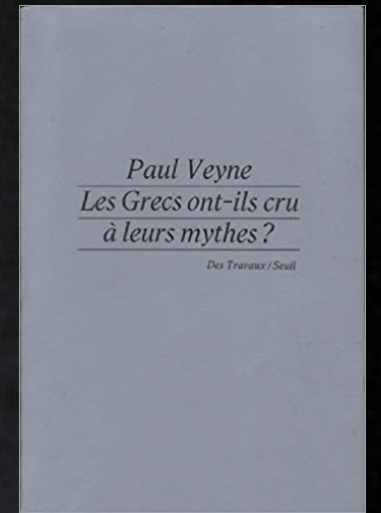
Sokrates: Kuuntele (akoué dê), kuten sanotaan **hyvin kaunista sanaa / tarinaa** (mala kalou logou), jota sinä luultavasti pidät **myyttinä** (muthon), mutta **minä logoksena** (egô de logon).

Tarkoitukseni on **kertoa** (legein) **sinulle totuus** (alêthê).

Paul Veyne: Les grecs ont-ils cru à leurs mythes?
Essai Sur L'Imagination Constituante 1983

Essee konstituoivasta kuvittelukyvyistä

Runoilijat tunnettuja siitä että valehtelevat
Kreikkalainen ”valistus” - myytin puhdistaminen logoksella
Myyttiin sisältyvä totuus – totuuden paljastaminen myytistä

Esitys myytistä

Atrauksen sukumyytti, Labdakoksen ontuva hallitija suku.

Sankarista tai tämän perustavasta väkivallasta tullut ongelma

“Veren viljat” saa riemuun orja Eurykleian, tunnistaa herransa.” Odyssia

“Näky kauhea katsella ja orjien on vietävä pois päivänvalosta se, jota ei enää ole”. Kreon Antigonen lopussa

Epiikan sijaan sankarien väkivallasta on tullut traagista

Tragedia ≠ näytelmä (Spiel)

Runoilija voi keksiä paljon, mutta hän ei voi keksiä traagisen todellisuuden ydintä

Siellä missä näytelmä alkaa traaginen loppuu

Peruuttamaton todellisuus on mykkä kivi, jota vasten näytelmä murtuu ja todella traagisen aalto hyökyy eteenpäin pärskyen

Tunnistettava eksistentiaalinen todellisuus

Ajan, eksistentiaalis-poliittisen päätöksen ajan, murtautuminen näytelmään

CARL SCHMITT

HAMLET
ODER HEKUBA
DER EINBRUCH DER ZEIT IN
DAS SPIEL

KLETT-COTTA

Hamlet tai Hekuba: Ajan murtautuminen näytelmään

Näytelmä näytelmässä - traaginen

Why these Players here draw water from eyes:

*For Hecuba. why what is Hecuba to him,
or he to Hecuba?*

What would he do and if he had my losse?

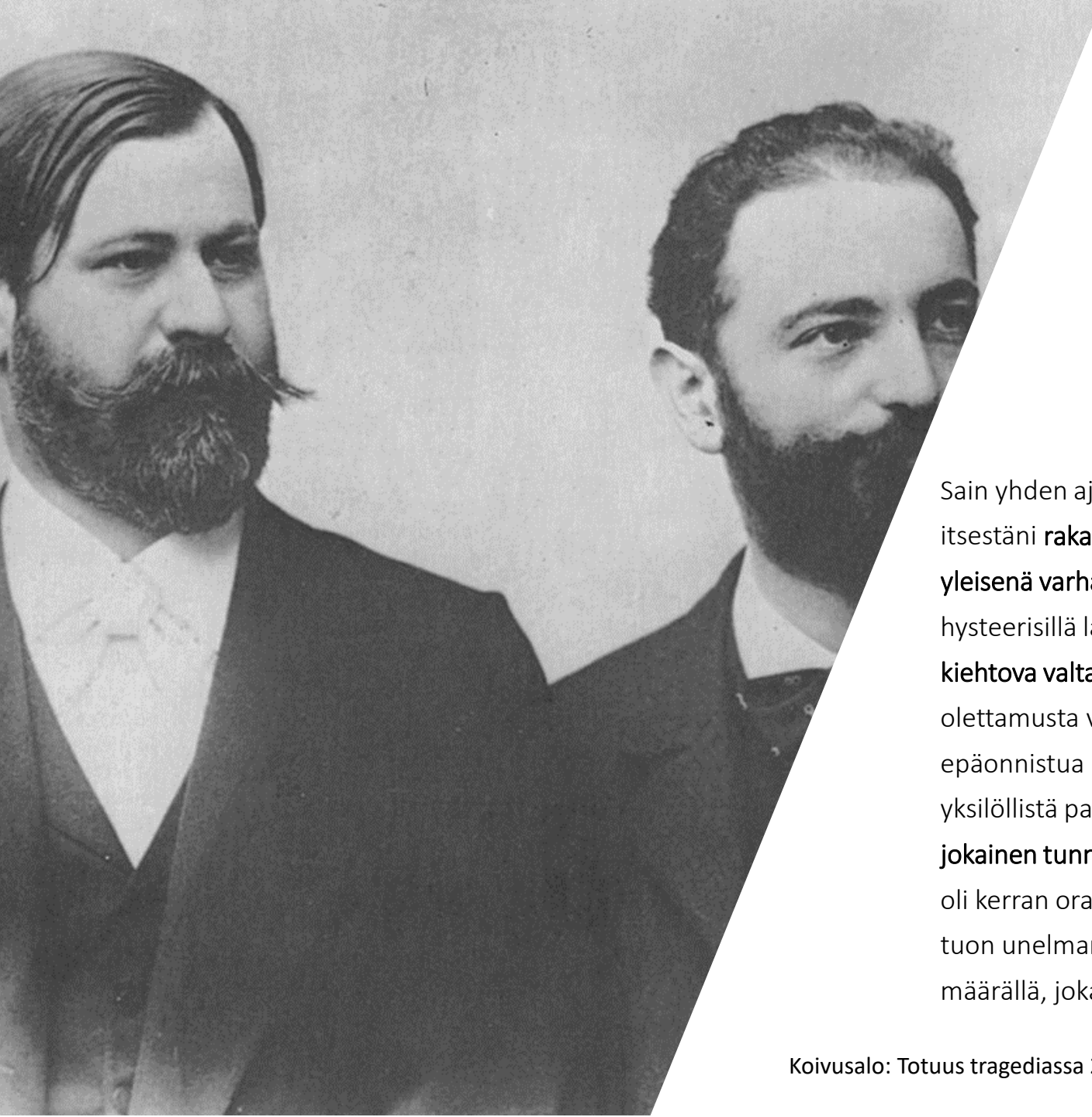
His father mured, and a C'rowne bereft him

Jaakko I, Mary Stuartin poika, Skotlannin ja sittemmin Englannin kuningas

CARL SCHMITT

HAMLET
ODER HEKUBA
DER EINBRUCH DER ZEIT IN
DAS SPIEL

KLETT-COTTA

Freudin kirje Wilhelm Fliessille 15.10.1897

Oidipus lapsuuden unelmana

Sain yhden ajatuksen, jolla katson olevan yleisesti arvokas. Olen löytänyt myös itsestäni **rakastumisen äitiin ja mustasukkaisuutta isää** kohtaan ja nyt pidän sitä **yleisenä varhaislapsuuden tapahtumana**, joskaan ei aina niin varhaisena kun hysteerisillä lapsilla [...] Jos näin on, silloin ymmärretään **kuningas Oidipuksen kiehtova valta** huolimatta kaikista vastaväitteistä, joita järki esittää kohtalon olettamusta vastaan. Ymmärrämme myös miksi myöhempien kohtalodraamojen piti epäonnistua niin surkeasti. Tunteemme kapinoivat mitä tahansa mielivaltaista yksilöllistä pakkoa vastaan [...], mutta **kreikkalainen tarina ottaa esiin pakon, jonka jokainen tunnistaa, koska on tuntenut sen olemassaolon sisällään**. Jokainen yleisössä oli kerran orastuksessaan ja fantasiassaan **tuollainen Oidipus** ja jokainen kauhistuu tuon unelman täyttymyksen todellisuudessa edessä tukahduttamisen täydellä määrällä, joka erottaa hänen lapsuuden tilansa nykyisestä.

Oikeuden totuuden ilmeneminen tragediassa

”Oikeuden oleminen tai sen totuus

(käsitän sen kreikkalaisten aletheiana, kätkeytymättömyytenä, jossa kätkeytymättömyyden ja kätkeytyneisyyden, lethe, välinen suhde on jo itse sanassa esillä) ei tässä työssä ole ongelma objektivoituna ja ajattomana olemuksena tai olevana vaan kysymys, johon tuleva vastaus on vastaus vain ja ainoastaan, kun se myös osaa vetäytyä oikealla tavalla uusien kysymysten tieltä.

Tätä kysymystä kysyn oikeutta perustavan oikeustragedian, eräänlaisen oikeuden “arkkitapauksen”, Antigonen kautta.

Teatteritotuuksien tuottaminen

Tragedia ei jäljittely esityksen (representaation) mielessä vaan alkuperäistä mimesistä (poiesista?)

Traaginen näytelmä ei ole myöskään äärettömän totuuden äärellinen ruumiillistuma, kuten romanttinen käsitys haluaisi asian nähdä.

Näyttämö on teatraalisen hahmotuksen tapahtuma, joka **tuottaa teatraalisen totuuden**. Tämän totuuden totuutta ei ole.

Tragedia ei esitä totuuksia vaan **luo teatraalisia totuuksia**.

Tragedian aineellisuus tuottaa alkuperäisiä (ja ainutkertaisia) totuuksia.

Ari Hirvonen: Ethics of Tragedy: Dwelling, Thinking, Measuring. 2020

Ainutkertaiset teatteritotuudet

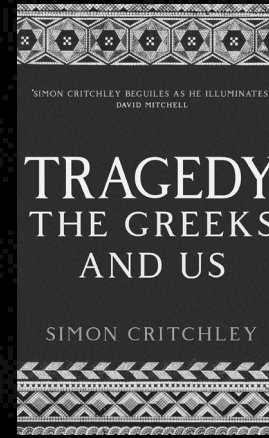
Rohkeus – laskelmoimaton mahdollisen rohkeus
Tottelemattomuutena, joka ylittää annetun paikan, sijan, aseman ja lain

Oikeus – eettisenä vääntönä oikeus keskeyttää laillisuuden – ei tosiallisena tai normatiivisena objektina vaan jonakin jota kosketetaan lain rajoilla

Huoli – ehdoton ainutkertainen solidaarisuus

Neulottu yhteen **eettisessä puhdistautumisessa**, katharsiksessa

Simon Critchley: Tragedy, the Greeks, and Us. 2019.

Tragedian filosofia on sofistiiikka

"Tragedian filosofia" on vastakkainen "filosofian tragedialle".

Filosofia traagisten kokemusten ulossulkeminen – itsessään traagista

Tragedian puolustus filosofiaa vastaan

Anne Carson, The Beauty of the Husband

Puhtaan ristiriidan kuuma pekonin tuoksu

”Ja kaiken ytimessä,
Houkutus, joka tekee **sodasta joillekin ihmisille riippuvuuden**
Tuo puhtaan ristiriidan kuuma pekonin tuoksu.”

Herakleitos

Vatsakohtien ykseys ja salattu harmonia

Salattu (ἀφανής) harmonia (ἁρμονία) on parempi (κρείττων) kuin ilmenevä (φανερῆς).

πολλὰ τὰ δεινὰ κούδ' ἐν
ἀνθρώπου δεινότερον πέλει.

Taidon (τέχνη) kritiikki

Jatkuva teema kaikilla tragediakirjailijoille (kenties vähiten Euripideksellä)

Kuuluisa "oodi" ihmiselle

On monenlaista kummaa (ta deina)

vaan oudoin ompi ihminen (anthrôpou deinoteron).

Merenkäynnin, maanviljelyn, metsästyksen jne. taidot

Puheen, oikeuden, kansalaisuuden

σοφόν τι τὸ μηχανόεν τέχνας
ὑπὲρ ἐλπίδ' ἔχων
τοτὲ μὲν κακόν, ἄλλοτ' ἐπ'
ἔσθλόν ἔρπει,

Paha ja hyvä

Näin viisas (sofon), nerokas (mêchanoeis) taidoissaan (tekhnas)
jopa ylitse toivon (elpis)
Välin pahaan (kakon) käy, välin hyvään (esthlos).

πολλῶ τὸ φρονεῖν εὐδαιμονίας
πρῶτον ὑπάρχει.
χρὴ δὲ τὰ γ' εἰς θεοὺς
μηδὲν ἀσεπτεῖν.

μεγάλοι δὲ λόγοι
μεγάλας πληγὰς τῶν ὑπεραύχων
ἀποτίσαντες
γῆρα τὸ φρονεῖν ἐδίδαξαν.

Fronesis

Järkevyys / fronesis (froneō) onnellisuudelle (eudaimonia)

ensimmäinen lähtökohta on

Toimissamme jumalia kohtaan

Ei mikään olkoon epäpyhää

Suuret sanat (logoi)

suurilla iskuilla ylimielisen (huperaukhos)

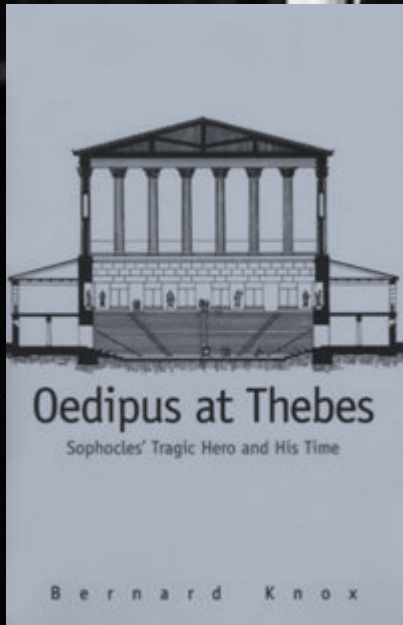
on maksettava (apotinō)

Vanhuus fronesista opettaa (didaskō)

Bernard M.W. Knox: Oedipus at Thebes 1957.

Oedipus sofistina

o

Koivusalo: Totuus tragediassa 25.8. 2022

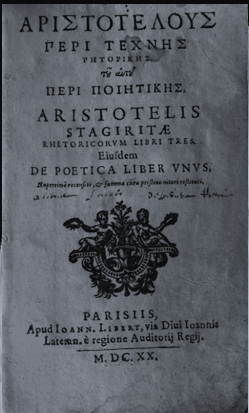
Oidipus tiedontahdon hahmona

Nietzscheläiset tiedontahdon luennot vastoin aristoteelista luonnollista tiedon tahtoa, jossa tietämys (connaissance) on jo luonnossa ja tietohalu ei ulkoista tietämykselle vaan sisältyy siihen

Tietämykselle ulkoiset tiedon (savoir) intressit, halut, ruumis, valta

Traaginen tietämys kohtalokasta

Tunnistaminen (anagnorisis)

“Tunnistaminen (anagnorisis) on kuten itse sana ilmaisee, muutos (metabolē) tietämättömyydestä (agnoias) tietämiseen (gnōsin).

Kaunein/ paras tunnistaminen tapahtuu yhdessä käänteessä kanssa, **niin kuin käy Oidipuksessa**. [1452a]

Oidipuksen tieto

Tietämys (connaissance) – tietämättämyys tai tiedostus -
tiedostamaton tasolla täydellinen identiteetti, tietävä on itsessään
tiedon kohde

Mutta matka pimeydestä valoon, joka johtaa Oidipuksen valosta
pimeyteen tapahtuu eri tiedon muotojen taistelun kautta

Viisi eri tiedon (savoir) muotoa

Tyrannin tieto

Oidipus se, joka tietää (oida)

Valta tiedollaan

Gnōmē – Tietää mielipiteenä

Tekhnē - Taitaa

Heurískō – löytää, keksii

Taitojen taito

Oi, rikkaus, itsevaltius ja taitojen taito (tekhnē tekhnēs)
muut ylittävä kilpakiikkoss' elämän,
mi kateus ain' äärellänne kasvaakaan,
jos aseman vuoksi tään, jonk' uskoi kaupunki
käsiini, lahjan annetun, ei anotun

Tietävän kuninkaan kaatuminen

Oidipus ei ole tiedostamattoman tunnus, muotokuva subjektista, joka ei tunne itseään, vaan muotokuva suvereenista liiallisen tiedon (savoir) kantajana, tiedon, joka ravistaa pois mitan ja ikeen.

Oraakkeliin välittämän tiedon ja säännönmukaisten kyselyiden raportoiman tiedon välillä ei ole enää sijaa "kuninkaalliselle" tiedolle, gnömelle, joka pystyy ratkaisemaan arvoituksia ja pelastamaan kaupunkeja vetomatta kehenkään muuhun, ei sen enempää ennustajin lintuineen kuin kokemuksen omaaviin miehiin, jotka näkivät ja muistavat.

Oidipuksessa oli pelissä tiedon ja vallan taistelu, valta-tietomuotojen välinen taistelu.

Se, mikä katoaa Oidipuksen kukistuessa, on tämä tietävän kuninkaan vanha itämainen muoto, kuninkaan, joka omaamallaan tiedollaan hallitsee, ohjaa ja oikaisee kaupungin ja torjuu katastrofeja tai kulkutauteja

Luento 16.1.1980 Collège de France sarjalla
Elävien hallinnointi

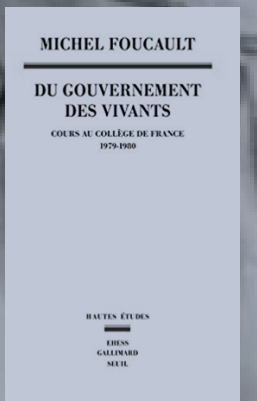
Totuuden ilmentäminen (aleturgia)

Elävien hallinnointi edellyttää totuutta

Ei ole vallan käyttöä ilman aleturgiaa, totuuden ilmentämistä

αληθουργής [alēthourgēs) – toimia totuudellisesti

Tieteellinen totuus vaan yksi totuuden ilmentämisen muoto

Teatteri totuuden ilmenemisen paikkana

Antiikin kreikassa näyttämö, teatteri, on paikka, jossa totuus ilmenee. Aivan kuten totuus ilmenee, vaikkakin toisessa muodossa, oraakkelin istuimella tai väittelyn julkisella paikalla tai oikeuden istunnossa.

Yleisessä mielessä kaikki tragediat ovat siis aleturgiaa, mutta ne ovat sitä myös tarkemmassa teknisessä mielessä. Sikäli kuin tragedia ei vain kerro totuutta, vaan edustaa totuuden kertomista.

Tee väärin ja kerro totuus. Tunnustamisen toiminta oikeudessa. Luennot Louvainin katolisessa yliopistossa Belgiassa 1981

Tunnustamisen toiminta oikeudessa

Tee väärin, kerro totuus

Peter Paul Rubens: Der trunkene Herkules 1612-1614

Juopuneen Herakleen viisaus

Tulepas tänne, **jotta viisastuisit (sophōteros)**

Tiedätkö millainen on luonnostaan **kuolevaisen (thnēta) toimi**

Arvaan ettet tiedä, kuinkapa voisit? Kuulehan siis:

Kuoleman on kuolevainen velkaa

Oletko elossa huomenna – ei sitä voi täysin tietää

Kohtalomme (tukhē) päivää emme näe ennalta

Ei sitä voi opettaa (didakton) eikä ole taitoa (tekhnē) sitä voittaa

Euripides: Alkestis 783-6

Kohtalon poliittis-eettinen muovaus

”Mutta kohtaloa ei tulisi vastaanottaa passiivisesti.

Tragedia näyttää että meidän on otettava vastuu siitä, **muuntaa se omaksi kohtaloksemme eettisen ja poliittisen toiminnan kautta.**”

Yhteisen vai yksilöllisen?

Alkuperäinen fronesis?

Geranos (γερανός), kurjen tanssi – Fronesis

Tilanneryhmätoiminta yhdessä

Esitetään iskuilla ja erilaisilla käännöksillä ja kierteillä

Kreetan labyrintin kierteiden jäljitelmä.